

S. CAK AKKAYAN

SERİ
SERIE B

CİLT
TOME XVIII

SAYI
FASCICULE 1

1968

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ORMAN FAKÜLTESİ
DERGİSİ

REVUE DE LA FACULTE DES SCIENCES FORESTIERES
DE L'UNIVERSITE D'ISTANBUL

ORMAN İŞLETMESİNDE GAYE KONUSUNDA GELİŞMELER

Yazan: Doç. Dr. İlhan GÜLEN

İşletmeciliğin en önemli fonksiyonlarından biri de plânlamadır. Plânlama ise gaye tesbiti ile başlar. Kısa veya uzun vadeli plânların hazırlanmasında çıkış noktası gayedir.

Umumi ekonomik hayatta bir işletmenin kuruluşunda veya tevsiinde gaye kâr etmek veya kârı arttırmaktır. Zira özel mülkiyet ve serbest teşebbüs esasına dayanan ekonomilerde her türlü iktisadî faaliyetin tanzimcisi; çok kazanmak, kârı azamiye çıkarmak, kârdan en büyük payı almak şeklinde tezahür eden nefsin ve neslin devamlılığını ve refahını temin etme içgüdüsüdür.

Serbest teşebbüste gayeyi teşebbüsün sahibi tayin eder. Ancak ekseriya uzun vadeli ve yazılı bir gaye tesbitine de lüzum görülmez. Zira hedefin mümkün olduğu kadar çok kâr sağlamak olduğu gayet tabii ve olağan addedilir. Bu işletmelerde sevk ve idarecinin bütün gayretleri azami kâr amacına yöneltilmiş olup başarı derecesi de elde edilen kârın mutlak veya rölatif miktarı ile ölçülür.

Diğer taraftan sevk ve idareci yani işletmenin yöneticisi için gaye bir veri, bir şarttır. Nasıl bir plânın yapılmasında tabii ve ekonomik muhit şartları bir veri olarak kabul edilirse gayenin de böyle bir veri olarak kabul edilmesi ve plânın bu hedefe varılmasını gerçekleştirecek şekilde düzenlenmesi gerekir.

Orman işletmesinde gaye konusunda ise orman işletmesinin özelliklerinden (3 Sa. 38) ötürü orman sahibi, topluma ait orman hizmetleri taleplerini de karşılamak zorunda bulunduğu için, azami kâr gayesinden belirli bir ölçüde fedakârlık yapmak zorunda kalmaktadır. Bu yüzden orman işletmelerinde gayenin tesbiti orman sahibinden ziyade kanunlar, nizamname ve talimatnameler, örf ve adetler ile muhtelif menfaat gruplarının tesir ve baskıları v.s. gibi işletme dışı unsurların tesiri altındadır. Orman işletmesinde gaye hakkındaki bilgiler ekseriya orman Amenajman talimatnamesi veya Orman Amenajman plânında görülebilmektedir.

Ormancılığın tarihi gelişiminde devlet ormanlarının ekonomik gayelerini tesbitte maddi yani ölçülebilen gayeler öncelik göstermişlerdir. Bu konuda ilk akla gelen en yüksek odun hasılatını elde etmek olmuştur. 19. yüzyılın başına kadar bu gaye ormancılığa hedef olarak kabul edilmiştir. (8)

$$\frac{V_u + \sum V_a}{u} \rightarrow \text{Maksimum}$$

u yaşındaki normal bir ormanda:

$V_u = u$ yaşındaki meşcerenin hacmi

$\sum V_a =$ Toplam aralama hasılatı hacmi

u = İdare müddeti

Bu formül ile ifade edilebilecek olan en yüksek odun hasılatı alma gayesi 19. yüzyılın ikinci yarısında yerini araziden en yüksek safi hasılâ elde etme gayesine bırakmıştır. Bu ise kazanç ve para ekonomisinden hareket eden bir gayedir.

$$\frac{A_u + \sum D - (c + uv) - 0,0p \sum H}{u} = B \cdot 0,0p \rightarrow \text{Maksimum}$$

u yaşındaki normal bir işletme sınıfında:

$A_u = u$ yaşındaki meşcerenin hasat masrafları hariç para değeri

$\sum D =$ Aralama hasılatı (hasat mas hariç)

$\sum H =$ İşletme sınıfındaki bütün meşcerelerin para değeri

B = Toprak değeri

u = İdare müddeti

P = Faiz fiatı

Aynı devrede yine para ekonomisinden hareket eden fakat hasılâyı meydana getiren unsuru arazi değil, orman olarak kabul eden en yüksek orman safi hasılatı gayesi de ortaya atılmıştır. Bu nazariyeye göre; normal bir ormanda

$$\frac{A_u + \sum D - (c + uv)}{u} = (B + H_m) 0,0p \rightarrow \text{Maksimum}$$

olmalıdır.

$H_m =$ İşletme sınıfındaki meşcerelerin ortalama para değeri

Her iki safi hasılât nazariyesinde de gaye ve hareket noktası işletme kapitâlini azami şekilde faizlendirmektir. Bu sebepten bu nazariyeler kârlılık prensibine dayanırlar.

Ormancılık faaliyetinde milli gelir ve sosyal refahı arttırmak ve piyasanın orman mahsullerine olan ihtiyacını karşılamak ön plâna alınır. Bu takdirde en yüksek prodüktiviteyi temin de gaye olarak alınabilir. Bunu da aşağıdaki şekilde formüle edebiliriz (8).

$$\frac{A_u + \Sigma D - (c_{mat} + c_{yap} + c_{amort})}{u} = \text{Hektarda yaratılan kıymet} \rightarrow (\text{Maksimum})$$

A_u = u yaşındaki meşcerenin gayrisafi hasılası

c_{mat} = Materyal masrafları

c_{yap} = Hizmet masrafları (yabancı)

c_{amort} = Amortisman masrafları

Burada istihsâle iştirak edenlerin (orman sahibi, memurlar, işçiler ve devlet) hissesi azami olmaktadır.

Bu tarihi gelişmede göze çarpan özellik gaye tesbitinde orman ve odun mahsulünün münakaşa ve nazariyelerin mihrakını teşkil etmesi, odun ham maddesinin ormanın aslı mahsulü sayılmasıdır.

Bugün ise ormandan çok taraflı faydalanma prensibi ortaya çıkmıştır. Orman mahsullerinin aslı ve tâlî olarak ayrılmasında esas olan ölçüler değişmektedir. Ormancılık ve odun yetiştirme ve kıymetlendirme müteradif terimler olmaktan çıkmaktadır.

19. Asrın ikinci yarısından itibaren Avrupa ve Amerika ormancılık literatüründe ormanların diğer ürünleriyle ifa ettikleri sosyal hizmetlerin önemi kabul edilmeye başlanmıştır. Ancak çok taraflı faydalanma prensibi 1960 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde devlet ormanları için genel politika olarak kabul edilmiştir. Bunu tesbit eden 86-517 No.lu kanun aynen şöyle demektedir:

«Tarım Bakanı Milli ormanların yenilenebilir topraksütü tabii kaynaklarını devamlı ve çok taraflı olarak elde edilebilecek çeşitli mahsul ve hizmetler için geliştirmek ve idare etmekle selâhiyetli kılınmıştır.» (6 Sa. 1)

1964 yılında çıkarılan diğer bir kanun da çok taraflı faydalanmayı şöyle tarif etmektedir:

«Çok taraflı faydalanma çeşitli yerüstü ve yeraltı kaynaklarını, Amerikan milletinin bugünkü ve gelecekteki ihtiyacını en iyi bir şekilde karşılamak üzere, kombine ederek işletmek demektir.

Orman işletmesi bir saha işletmesi olup, ekseriya aşağıdaki tabloda görülen çeşitli kaynakları ihtiva eder. Bu kaynaklar karşılarında görülen mahsul ve hizmetleri sağlamaktadırlar.

Bir saha işletmesi bu kaynaklardan bir kaçının kombinezonudur.	}	Kaynaklar	Mahsul ve faydalar
		Su	Sulama, şehir ve endüstriye su temini, eğlence yeri, park yüzme yeri v.s.
		Orman	Kerestelik odun, kâğıt odunu, eğlence yeri v.s.
		Otlak	Kasaplık hayvan, av hayvanı, eğlence yeri
		Vahşi Tabiat Mineraller	Av hayvanı, avcılık zevki Muhtelif madenler

Kaynak: M.K. Ridd «Area Oriented Multiple Use Analysis'den alınmıştır.

Çok taraflı faydalanma fikri, herbir hektar araziden aynı anda mümkün olan bütün hizmetlerin elde edilmesini gerektirmez. Ancak orman idaresinde muhtelif kaynaklara gerekli kıymetin verilmesini esas prensip olarak kabul eder. Çok taraflı faydalanma felsefesinin iki aksiyomu vardır. Bunlardan birincisi; bütün yenilenebilir kaynakların topluma ait olduğu, bunlar üzerinde gelecek nesillerin de hakları bulunduğu, diğeri ise tabii kaynakların da tıpkı insan elile yapılmış tesisler gibi kapitâl sayılması gerektiğidir. Bu bakımdan da akıllıca kullanılmalarının ekonomik gelişmeyi sağlayacağı ve refahı arttıracığı kabul edilmektedir.

Ormandan temin edilen mahsullerin böylece çeşitlenmesi dolayısıyla artık orman işletmesinin gayesini geniş bir şekilde tarif etmek bir zuret haline gelmiştir: Buna göre denilebilir ki «İşletme sahibinin ve toplumun orman işletmesinden yerine getirmesini bekledikleri maddi ve gayri maddi talepleri sağlamak orman işletmesinin gayesidir»

Bugün için ormandan beklenen gayri maddi hizmetler doğrudan doğruya para değeri ile ifade edilememektedirler. Fakat bu yönde büyük gayretler sarfedilmekte olup, bir kısmının dolaylı bir şekilde para değeri ile ifade edilebilmesini mümkün kılacak teklifler yapılmaktadır.

İşletmeden beklenen gayri maddi talepler (hizmetler) çok çeşitli şekillerde tezahür edebilirler. Bunlar:

Sosyal-Politik-Ahlâkî Talepler: örneğin maddi gayeler mekanizasyon-rasyonalizasyon tedbirleri icabettirdiği halde işletme dahilinde yaşayan vatandaşların hayat seviyelerinin de korunması ihtiyacı dolayısıyla bu yola gidilmekten vazgeçilebilir.

İşletmede çalışanlara bedelsiz orman mahsulu verilmesi, çocuklara tahsil imkânı sağlanması, ikramiye, prim v.s. verilmesi; zelzele, sel baskını gibi felâketlerde bedelsiz kereste verilmesi, okul, cami inşaatı için ucuz fiatla kereste tahsisi; pazar satışı, zati ihtiyaç kerestesi verilmesi gibi hizmetler de sosyal-politik ve ahlâkî gayeler olarak zikredilebilir.

İdarecilerin şahsi psikolojisi ile ilgili talepleri; işletme sahibi veya sevk ve idarecinin prestij, otorite ve şahsi refah talepleri de gayri maddi taleplerin bir çeşidi olup zannedildiğinden büyük tesirler icra eder. (Büyük ve lüks idare ve işletme binaları, lojmanlar, yazlık kışlık evler, av eğlenceleri, lüks otolar v.s. gibi)

Amme ihtiyacının karşılanması talepleri; şehirler civarında mesire ormanları teşkili, çığlara karşı tedbir olmak üzere orman yetiştirmek, erozyonu durdurmak üzere orman tesisi v.s.

Orman koruma tedbirleri ve ekonomik hayattaki gayri muayyeniyet ve istikbâldeki tehlikelerin tayin edilememesi de orman işletmesinin azami kârda vazgeçmesine sebep olmaktadır (yangın şeritleri, tür karışıklığı v.s.)

Bu faktörler müşterek bir kıymet esası ile ifade edilemedikçe azami neticeyi alabilmek için çeşitli mahsul ve hizmetlerin katılma paylarının ne olacağını tesbit etmek çok güçtür. Bu bakımdan bütün gayretler bu hizmetlerin para değerini tesbit etmeye yönelmiş bulunmaktadır. Bu suretle tekrar baş adönlümüş yani ormandan en yüksek hasılâ alma gaye olarak kabul edilmiş bulunmaktadır. Ancak, burada hasılâ mefhumu 19. asırda olduğu gibi odun hammaddesi değil ormanın cemiyetin istifadesi-ne arzdebileceği her nevi kıymetleri ifade etmektedir.

L İ T E R A T Ü R

1 — Duerr, W.

— Fundamentals of Forestry Economics
McGraw - Hill Book Co. Inc. 1960

2 — Eraslan, İ.

— Umumi ve Türkiye Orman Menajmanı
İstanbul 1967

- 3 — Fırat, F. — Ormançılık İşletme İktisadi
İstanbul 1967
- 4 — İnal, S. — Türkiye'de Orman ve Ormançılık Meseleleri
İ.Ü.Or.Fak.Der. Seri B, Cilt VII, Sayı 2
Sahife 136-152, 1957
- 5 — İnal, S. — Ormançılıkta ve Türkiye Ormanlığında Ga-
yeler İ.Ü. Or.Fak.Der.Seri B, Cilt XIV, Sayı 1
Sahife 23-55 1964
- 6 — Ridd, M.K. — Area-Oriented Multiple Use Analysis
U.S. Forest Service Research Paper INT-21
- 7 — Speidel, G. — Forstliche Betriebswirtschaftslehre
1967
- 8 — Spediell, G. — Die wirtschaftliche Zielsetzung im Forstbet-
rieb Der Forst-Holzwirt 20 Jahrgang, Heft
Nr II 1965
- 9 — Worrel, C.A. — Economics of American Forestry
John Wiley Sons Inc 1959